

Prilog dokumentaciji o gotičkoj sakralnoj arhitekturi u sjevernoj Hrvatskoj

Ljiljana Nikolajević

U Državnom arhivu u Zagrebu čuva se zbirka spisa, nacrti, planova i karata iz fundusa Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu. Među njima ima veći broj arhitektonskih snimaka crkava, koje su načinjene radi manjih popravaka ali i pregradnji. Te su pregradnje često iz temelja promijenile njihov izvorni izgled. Zato će uvid u izbor nacrti i opis građevnog stanja crkava iz tih zbirki olakšati istraživanje naše sakralne arhitekture koja nastaje u razdoblju od gotike pa do pojave neohistorijskih stilova, i omogućiti bolje upoznavanje načina i karaktera obnavljanja sakralnih građevina na početku ovog stoljeća.

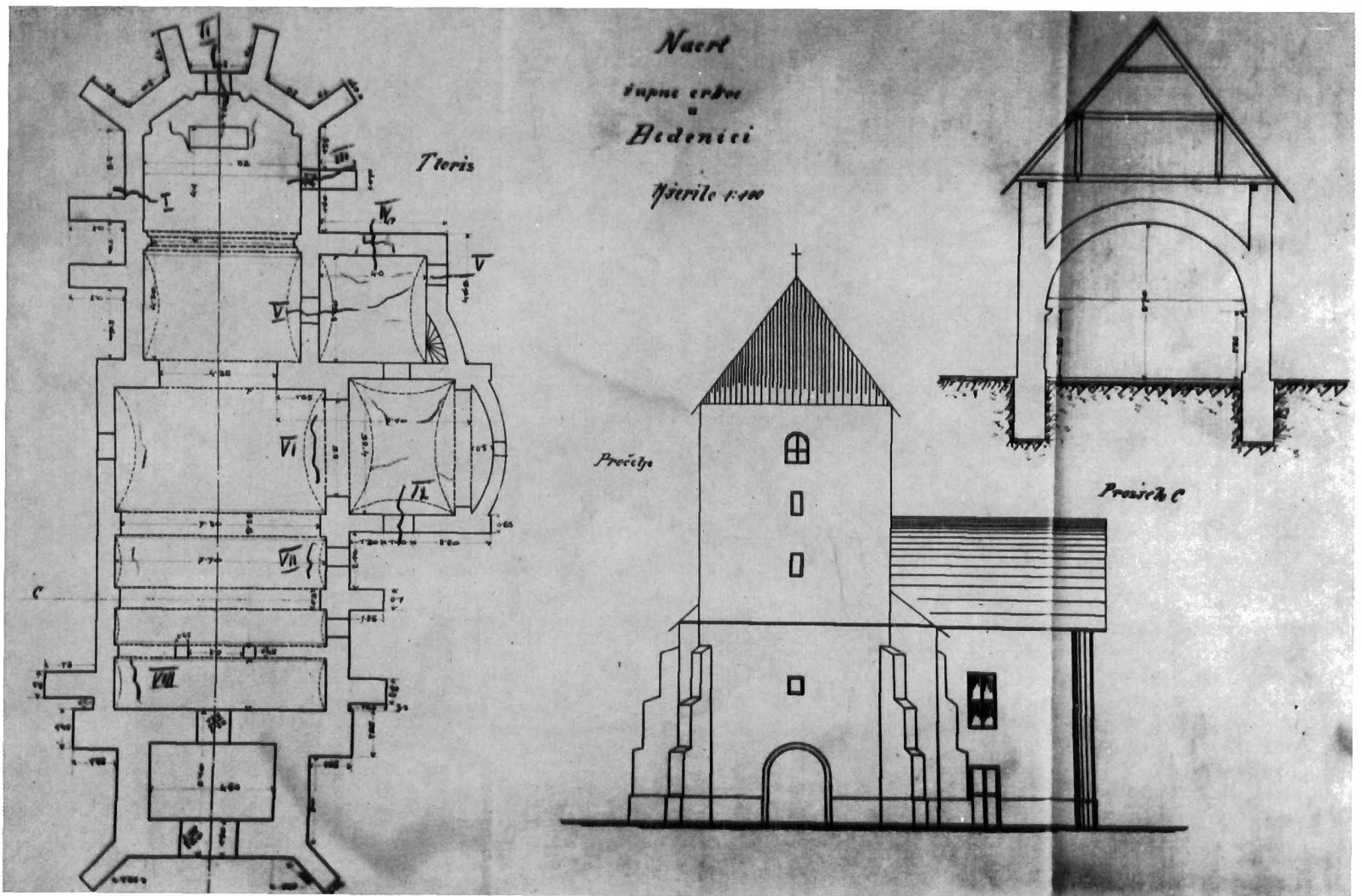
Dokumentacija koju izdvajamo iz spomenutih zbirki odnosi se na ove objekte:

Bedenica, crkva Svih Svetih
Desinić, crkva sv. Jurja
Gornja Rijeka, crkva sv. Barbare
Kalnik, crkva sv. Brcka biskupa
Visoko, crkva sv. Trojstva
Zaježda, crkva Uznesenja Marijina

Bedenica, crkva Svih Svetih; nekada se župa zvala Maroch i spominje se u popisu župa zagrebačke biskupije od god. 1334.¹ Nacrt se nalazi među spisima Građevnog odsjeka Odjela za bogoštovlje i nastavu pod brojem 5757 iz god. 1902. i pod br. I-2075/6 1906. Nacrt je u mjerilu 1 : 100 crtan tušom na paus papiru, a na njemu je tlocrt crkve, pročelje i presjek.

Desinić, crkva sv. Jurja obnovljena je na početku 20. st. Nacrt je potpisao Vinko Rauscher, bez oznake su godine, a u Državnom arhivu, u zbirci nacrti, nalaze se pod brojem 63.

Gornja Rijeka, crkva sv. Barbare, gotička crkva u više navrata pregrađivana, s gotičkim dovratnikom na ulazu u zvonik i gotičkim zvonikom.²

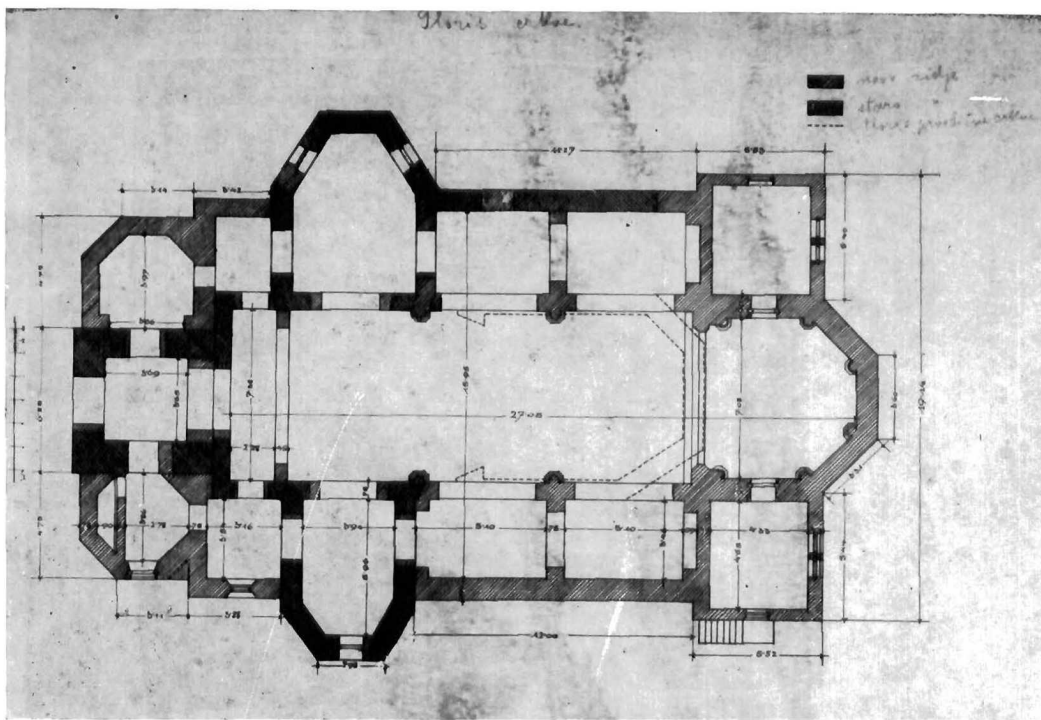

Bedenica, crkva Svih Svetih, tlocrt, pročelje i presjek

Bedenica, Church of St. Trinity, groundplan, façade and cross-section

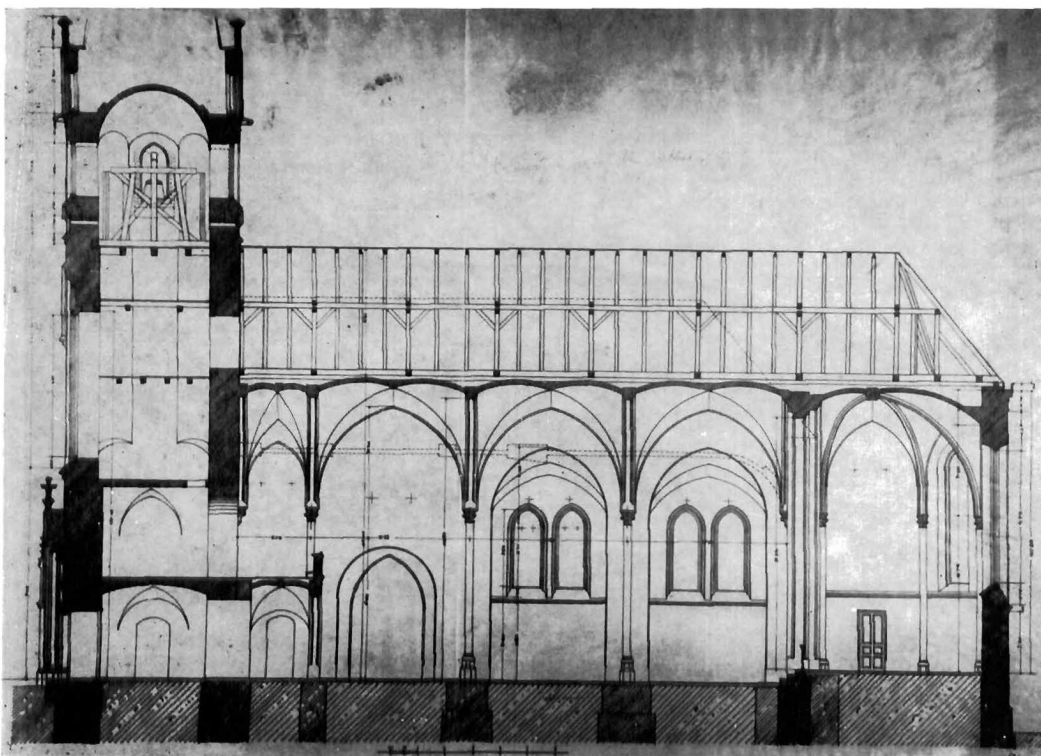
¹ Dr Josip Butorac, Popis župa zagrebačke biskupije od god. 1334, Kulturno-povijesni zbornik zagrebačke nadbiskupije I, Zagreb 1944, str. 440.

² Dr Anđela Horvat, Gornja Rijeka, Enciklopedija likovnih umjetnosti, sv. 2, Zagreb 1962, str. 406.

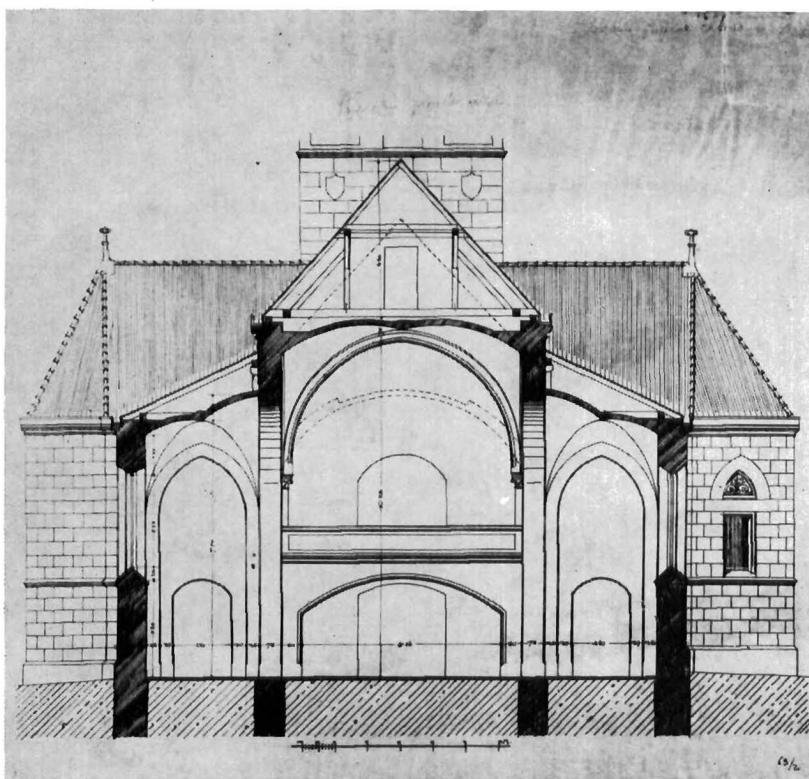

Desinić, crkva sv. Jurja, tlocrt crkve sa oznakama novog zida, starog zida i prvobitnog zida crkve

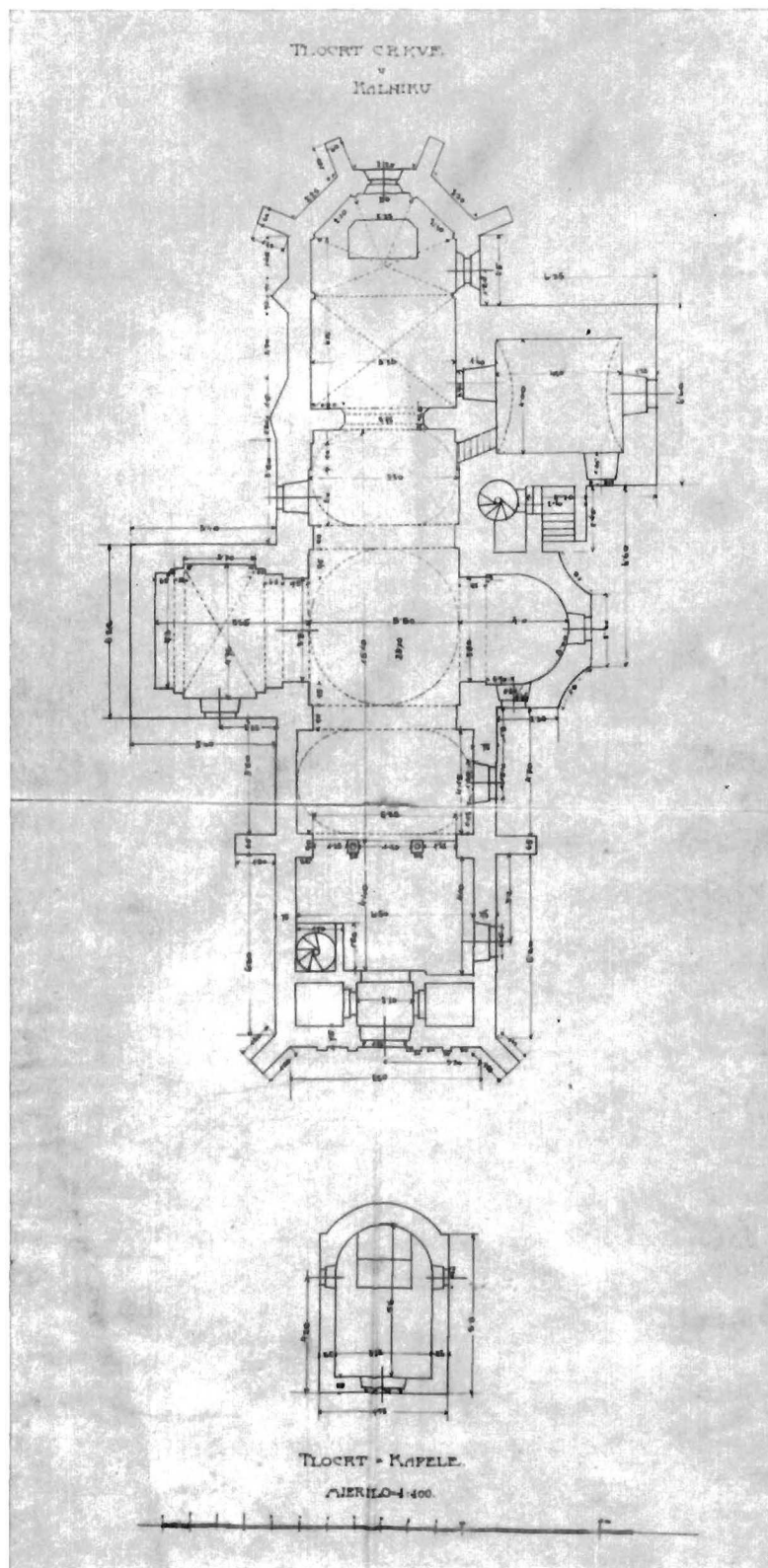
Desinić, Church of St. Juraj, groundplan of church with markings of new walls, old walls and original walls of the church

Desinić, crkva sv. Jurja, poprečni presjek crkve
Desinić, Church of St. Juraj, transverse cross-section of the church

Desinić, crkva sv. Jurja, uzdužni presjek crkve
Desinić, Church of St. Juraj, longitudinal cross-section of the church

Kalnik, crkva sv. Brcka biskupa, tlocrt crkve i kapele

Kalnik, Church of St. Brcko Bishop, groundplan of church and chapel

U opisu građevnog stanja župne crkve od 16. 10. 1906. br. I-2053 da je »crkvena lađa bila prvobitno razdijeljena na tri svodene lađe, koje su 1892. odstranjene jer se mislilo da štetno djeluju na glavno zide srednje lađe, koje je popucalo, te su spojene u jednu lađu, a crkva je presvođena drvenom štukaturnom stropnom konstrukcijom. Crkva je građena od kamena, a svetište i sakristija svodeni su od opeke. Crkvena lađa i sakristija taracane su kamenim pločama, a svetište i dio crkvene lađe cementnim pločama. Kor je na drvenim stupovima, a strop je od stucca. Izbočeni glavni zidovi poduprti su na sjevernoj strani sa tri para pilova, a jedan se nalazi i na južnoj strani. Krovna je građa 1902. većim dijelom obnovljena; pokrov krova sastoji se na južnoj strani od daščica, a na sjevernoj od ljepenke položene na daščice. Toranjsko kube zidano je u obliku piramide od tufa. Staljak za zvona u dobrom je stanju, a izveden je od hrastovine.

Neke prozore i vrata u crkvi treba obnoviti, ostale popraviti, i jedan dio taraca izmijeniti.

Crkva je oslikana. U njoj se nalazi ovaj namještaj: glavni oltar (koji će trebati popraviti), dva bočna oltara, stara propovjedaonica, dvije ispovjedaonice, krstionica, orgulje, jedan stakleni luster, crkvene klupe i veliki ormari u sakristiji.«

U prijedlogu za obnovu crkve stoji: »da se krov obnovi crijepom, 4 poda u zvoniku izmijene novim daskama. Tri stara pilona na sjevernoj strani da se temeljito poprave, stari trošni mort i mahovina iz sljubnica odstrane, pilone cementnim mortom pokriti. Otpalu vanjsku žbuku na zabatu, nad sakristijom i na podnožju, obnoviti na ukupnoj površini od 40 m². Za otklanjanje vlage treba uz sjevernu stranu crkvene lađe izvesti na duljini od 20 m betoniranje od 12 cm debljine. U sakristiji vlažnu žbuku uz uzdužni zid treba na 1 m izolirati, vlažnu žbuku otući i vrućim katranom ili asfaltom dvaput namazati, te cementnim mortom ožbukati 7 m². U sakristiji slab tarac izvaditi, te kamenim pločama dobivenim od izvađenog taraca ispod kora obnoviti, a ploče poslije oklesati.«

Kalnik, gotička crkva sv. Brcka, barokizirana 1755. Ima gotički zvonik, što se vidi iz nacрта. Starijem brodu prigradeno je poligonarno svetište s križnim svodom (posveta godine 1518). Brod je produžen u 20 st., a na bočnim stranama broda nalaze se dvije barokne kapele.³

Tlocrt crkve u Kalniku i tlocrt kapele u mjerilu 1 : 100, tuš na paus papiru, iz god. 1906—8. nalazi se u zbirci nacрта pod brojem

Visoko, crkva sv. Trojstva, posvećena 1805, jednobrodna je barokizirana gotička građevina s poligonarnim svetištem (4 stupnjevana kontrafora). Do svetišta je gotički zvonik ispod kojega je sakristija.⁴

Opis građevnoga stanja župne crkve od 16. 10. 1906. god., br. I-2053. »Četvorokatni gotički toranj. Ispod njega je sakristija. Zvonik i svetište najstariji su dijelovi crkve. Crkva i zvonik građeni su od kamena. Lađa, svetište i sakristija su nadsvođeni. Zvonik ima zidanu piramidu, a do zvonika vodi izvana posebno stubište. Crkva je iznutra vlažna, taracana kamenim pločama, slikana na svodovima lađe. Na pročelju iznad prozora, na koru i uz sve pilone pokazuju se pukotine. Na sjevernoj strani otpala je žbuka, isto tako na portalu. Prozori i vrata su slabi, pa ih treba izmijeniti. Obrušeno podnožje crkve na sjevernoj strani crkvene lađe i svetišta, do zvonika i na portalu, treba popraviti na 40 m duljine, a nakon toga na 0,8 m visine ožbukati jakim cementom. Dva uporna pilona od kamena treba zaglaviti cementnim mortom, a na gornjim površinama pokriti betonskim pločama. Posve raspucali oblik iznad prozora na koru treba djelomice nanovo izvesti, te izvana ožbukati. Unutarnji namještaj crkve sastoji se od glavnog starog oltara, tri postrana stara, propovjedaonice, dviju ispovjedaonica, krstionice, orgulja i jednoga luster, te nekoliko crkvenih klupa i ormara u sakristiji.

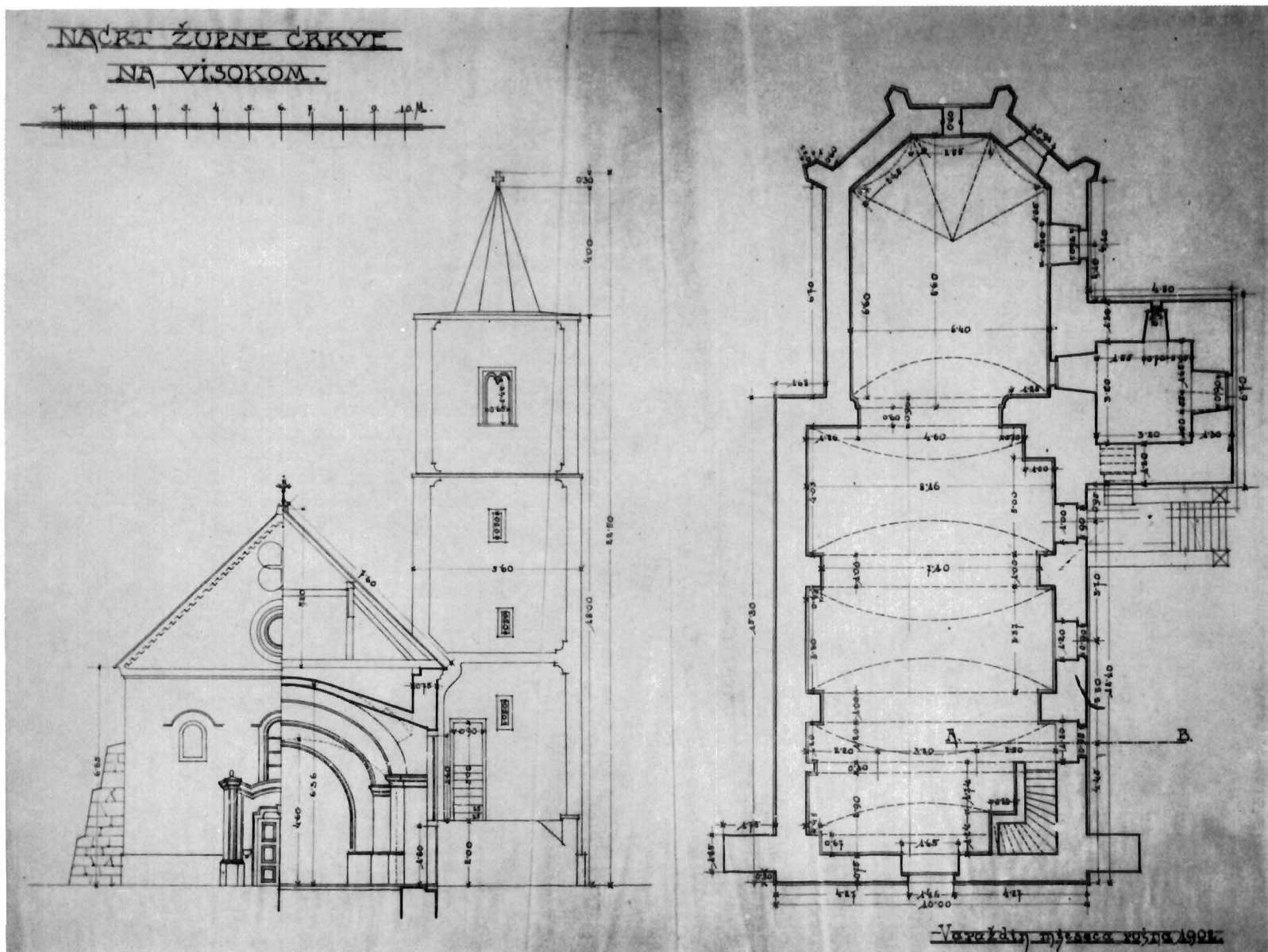
Ako se navedene radnje izvedu, moći će se trajnost sadašnje crkve uzeti na dvadeset godina, a zvonik na šezdeset godina, jer je njegovo građevno stanje znatno povoljnije.«

3

Dr Anđela Horvat, Kalnik, Enciklopedija likovnih umjetnosti, sv. 3, Zagreb 1964, str. 135.

4

Dr Anđela Horvat, Visoko, Enciklopedija likovnih umjetnosti, sv. 4, Zagreb 1966, str. 535.

Visoko, crkva sv. Trojstva, nacrt pročelja, tornja, presjek i tlocrt

Visoko, Church of St. Trinity, draft of façade, belfry, cross-section and groundplan

Zaježda, »jednobrodna gotička crkva Uznesenja Marijina ima poligonalno svetište (kontrafori, mrežasti svod) i bočnu kapelu (1746); uz svetište je masivni zvonik s renesansnom biforom (uklesana je 1535. kao i klesarski znak). Sakristija je pod zvonikom.«⁵

Opis građevnog stanja od 15. 6. 1906. br. 1—49, nacrt u mjerilu 1 : 100, presjek i nacrt za popravak crkve. U opisu se navodi da »nije poznato kako je crkva sagrađena, nego se iz oblika pojedinih dijelova crkve razabire da je svetište s tornjem najstariji dio crkve, da je crkvena lađa bila preuređena poput svetišta, presvođena visokim gotičkim svodovljem a nakon požara nanovo bačvastim svodom; kasnije je na desnoj strani prigradnja kapela, a najkasnije predvorje. Crkva je građena od kamena i opeke, a svodovi od sadre (tufa). Crkva sa sakristijom, koja se nalazi ispod zvonika, taracana je domaćim kamenim pločama od brusilovca. Svetište ima tarac od keramita.

Crkva je oslikana.

U sanktuariju su tri slikana prozora. Toranjsko kube je 1894. s oplatom i limenim pokrovom nanovo izvedeno. Krov crkve pokriven je crijepom. Izvana je crkva sa sjeverne strane grubo, a na ostalim stranama glatko ožbukana.

Najstariji namještaj crkve sastoji se od jednoga glavnog žrtvenika, tri bočna, jedne propovjedaonice, jedne krstionice, dviju ispovjedaonica, šest klupa, orgulja, jednog lusteru i ormara za crkveno odijelo.

Namještaj je u dobrom stanju, kao i građevno stanje crkve ako se izvedu ovi popravci: tarac od kamenih ploča, koji je izlizan, treba u mortu preložiti. U kapeli dva posve trošna prozora treba zamijeniti novim četvorouglastim i četvorkrilnim s doprozornicima od hrastovine ili arišovine, nanovo okovati i oličiti. Prozori su dimenzija 1—62/1,57 m. U crkvenoj lađi jedan je veliki, a jedan okrugli 0,65/2,15 m.

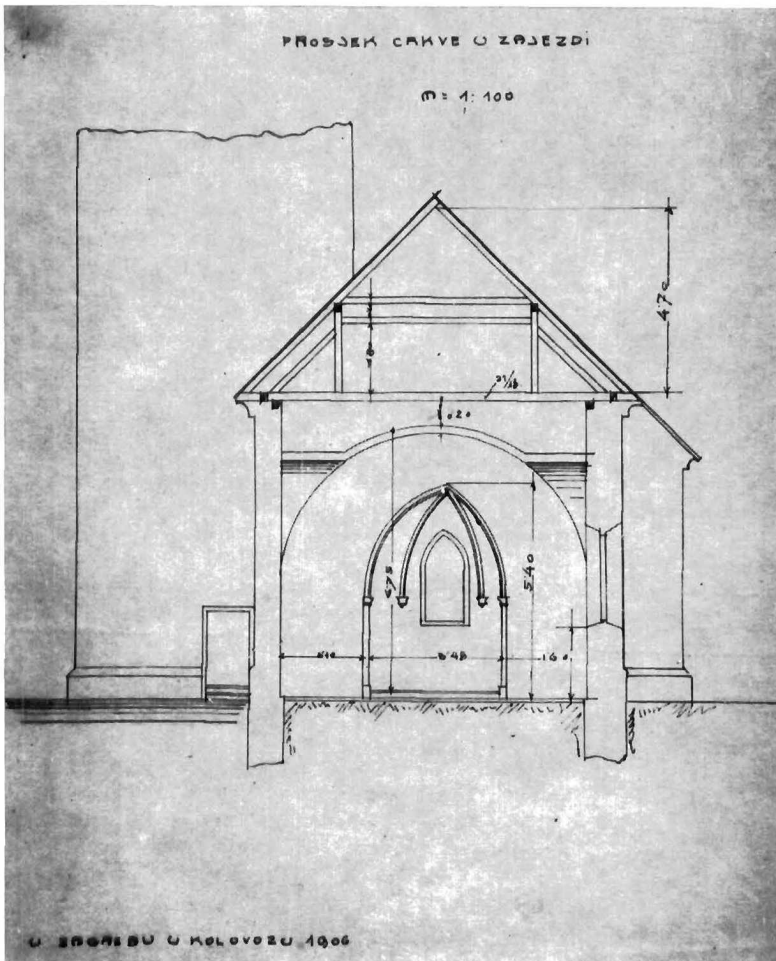
Na sakristiji stara i preteška vrata treba zamijeniti jednokrillima bez dovratnika, 0,95/1,9 m, a starim okovom okovati. Sadašnja vrata u prostoriji nad sakristijom, zbog starinskog oblika, treba sačuvati i pohraniti.

Glavna ulazna vrata, dvokrillna, 1,6 × 2,5 m, postrana vrata kapele, kora i zvonika, treba nanovo triput oličiti. U zvoniku nedostaju žaluzine na tri strane, pa se moraju nanovo izvesti od hrastovine. Slabe stepenice u zvoniku treba djelomice izmijeniti. Na fasadama treba otpalu žbuku na sjevernoj strani i na podnožju obnoviti, nakon odstranjenja stare žbuke, cementnim mortom.«

Contribution to the Documentation on the Gothic Sacral Architecture in Northern Croatia

Ljiljana Nikolajević

Zaježda, crkva Uznesenja Marijina, presjek crkve
Zaježda, Church of Mary's Ascension,
cross-section of the church

A collection of documents, drafts, plans and maps kept in the State Archive in Zagreb originating from the holdings of the Royal Croato-Dalmatian Government, Department of Religious Worship and Education, encompasses a major number of architectonic photographs of churches made for the purpose of minor repair works and rebuildings at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries. The following selection contains these Gothic churches:

- Bedenica, All Saints' Church
- Desinić, Church of St. Juraž
- Gornja Rijeka, Church of St. Barbara
- Kalnik, Church of St. Brcko Bishop
- Visoko, Church of St. Trinity
- Zaježda, Church of Mary's Ascension

Zaježda, crkva Uznesenja Marijina, nacrt za popravak crkve, tlocrt, pogled

Zaježda, Church of Mary's Ascension,
blueprint for the repair of the church,
groundplan, view

